

170 let od vzniku školy

Pamětní medailon k výročí založení Arcibiskupského chlapeckého semináře v Kroměříži

Starost o budoucí kněžský dorost byla součástí volebních kapitulací biskupů už od nelehkých počátků rekatolizace na našem území. Na Moravě, kde byla poněkud odlišná náboženská situace než v Čechách, udělal pro pevné postavení katolické církve velmi mnoho biskup Marek Khuen¹. Vzal si za své závěry Tridentského koncilu² a velkou píli vynaložil především na obnovu kněžského života. Po něm s větším či menším úspěchem plnili církevní hodnostáři Moravy úkol své volební kapitulace, tedy péči o mladé chlapce, kteří by se jednou mohli věnovat kněžské dráze.

Karel z Lichtenštejna-Castelkornu³ v roce 1687 zakládá v Kroměříži piaristické gymnázium, na kterém učily a studovaly slavné osobnosti českých a moravských dějin. K myšlence založit vzdělávací místo pro malé chlapce, kteří by se mohli věnovat duchovnímu povolání, se vrací v 19. století olomoucký arcibiskup a kardinál Bedřich Fürstenberg.⁴ Stávající piaristické gymnázium totiž nebylo zcela zaměřeno na cíl, ke kterému arcibiskup mířil. Přestože se mnoho žáků od piaristů ke kněžské dráze rozhodlo, nebylo výslovně určeno pro kandidáty kněžství. A tak se arcibiskup rozhodl pro zcela novou instituci.

Svůj záměr vyložil v pastýřském listu k svátku Cyrila a Metoděje, který byl tehdy slaven 9. března. Vycházel ze závěru tridentského koncilu, který biskupům přímo nařizoval zřizovat instituce pro výchovu kněžského dorostu. Že to leželo arcibiskupovi na srdci dokládá fakt, že intronizován byl roku 1853 a již o necelý rok později oznamuje svůj záměr založení kroměřížského konviktu. Trident doporučoval, aby byl výběr chlapců nejlépe z chudých venkovských rodin. Arcibiskup se této premise do písmene držel. Předpokládal, že u chudých rodičů nalezne spíše pozitivní odezvu na vyhlídku, že jejich synové zaujmou důstojné místo ve společnosti. A venkov také udržoval hlubokou, nezkalenou víru v Boha. *„Přijímejte uchazeče, kteří se budou hlavně sbírat z rodičů chudých, kterým se nedostává vůbec prostředků, aby mohli dát své syny na studia, neboť synové bohatších, zvláště ti, kteří žijí ve městech, již od mnoha let se zdráhají stavu duchovnímu.“*⁵ Do kroměřížského konviktu byli přijímáni chlapci od 12 let věku. Dostatečně mladí na to, aby mohli být vedeni a formováni ve víře a také nezkažení městským prostředím s jeho svody a lákadly. *„Věk mladíků, vstupujících do semináře již tak daleko pokročil, že jejich duch, způsob myšlení a mravní vlohy jen velmi zřídka snášejí přeměnu ke vzoru duchovní ctnosti a církevní kázně.“*⁶

Žáci byli tedy přijímáni velmi mladí do primy, prvního ročníku a setrvali v prostředí semináře až do své dospělosti. V 18 letech svá studia zakončovali zkouškou a opouštěli oktávu.

Arcibiskupa zjevně poháněly i obavy z postupného pronikání liberalismu, který v druhé polovině 19. století začal prostupovat i české a moravské kulturní prostředí. Požadavky na demokratizaci církve, uvolnění celibátu a liturgie v národním jazyce, to vše tu již bylo

¹ Asi 1500-1565, v letech 1553-1565 byl biskupem olomouckým

² 1545-1563, V. lateránský koncil, svolaný papežem Pavlem III.

³ 1664-1695, olomoucký biskup, zemský hejtman Moravy, vůdčí osobnost rekatolizace v 17.stol

⁴ 1853-1892 šestý arcibiskup olomoucký, kardinál

⁵ Pastýřský list Fürstenberga z 9.3.1854

⁶ tamtéž

v revolučním roce 1848. Monarchie se sice vrátila do strohého konzervativního stříhu, ale od poloviny 19. století se hospodářské a společenské reformy ukázaly jako nezbytné. Zaostalá habsburská monarchie se začala měnit v moderní evropskou zemi. Přes tuhé vedení habsburské rodiny a císaře osobně se do společnosti dostávaly pro církve zneklidňující názory a postoje. Arcibiskupovi nezbylo než trvat na konzervativních postojích, protože neměl jinou možnost. Ostatně lpění na „zastaralých“ principech nebyl problém církve na Moravě nebo osobně arcibiskupa. Takový byl postoj oficiálního vedení církve jako takové. Ukázalo se ostatně, že v bouřlivých a proměnlivých dobách jsou tyto „zastaralé“ metody a postupy nadmíru efektivní a přinášejí stabilitu. V politice i v srdcích lidí. I proto byl konvikt od počátku veden v duchu přísné kázně, vyžadovaného řádu a disciplíny.

Arcibiskup zároveň požádal veřejnost a kněžstvo své diecéze, aby finančně podpořili jeho plán. Sám složil ze svého osobního majetku donaci 20 000 zlatých.⁷ Zároveň zaručil roční podporu ve výši 1000 zlatých.⁸ Nevíme přesně, kolik tehdejší veřejná sbírka shromáždila finančních prostředků. Ale horečné přípravy na začátek prvního školního roku 1854 pokračovaly. Začalo se s úpravou prostor mezi Mlýnskou branou a chrámem sv. Mořice. Hlavní budova, která tehdy neměla ještě dispozici čtverce s vnitřním dvorem, sloužila jednak jako byty arcibiskupských úředníků a v přízemí byly pozůstatky jízdrny a konírny. Část hradeb byla vkomponována do budovy a po její hraně vedla krytá chodba ze zámku do chrámu sv. Mořice. V tomto, ne příliš přívětivém a stísněném prostředí, začal první školní rok.

Bylo také zapotřebí vyřešit materiální zabezpečení ústavu. Na jeho založení byly sice uvolněny nemalé prostředky arcibiskupa, kněžstva i veřejnosti, ale z dlouhodobého hlediska musela být instituce finančně zcela nezávislá. Jedním ze zdrojů, z nichž byl chlapcům financován život v konviktu, byly četné odkazy, dary a příležitostné sbírky. Konvikt byl nadán také řadou polností a nemovitostí, částečně v městské zástavbě, částečně v přilehlém městském předměstí. Pozemky byly pronajímány, z městských donací byly vybírány poplatky. Konvikt se musel od samého počátku chovat jako dobrý hospodář, protože co nebylo ve finančním zisku, chybělo další rok v rozpočtu pro chovance. Sledujeme v historických pramenech řadu sporů, kdy musela tato vzdělávací instituce vymáhat dlužný pacht od sedláků z širokého okolí. Hanáčtí zemědělci často zkoušeli, zda by církve přeci jen nebyla slitovnější, či zda by v ideálním případě nemuseli platit vůbec.

V konviktu museli rodiče přijatého žáka platit povinný roční poplatek. Termín „školné“ nevystihuje přesně podstatu této finanční částky, protože tento pojem se v této době nepoužíval. Výše poplatku kolísala v průběhu času poměrně značně, ale jeho neplacení mohlo být důvodem pro ukončení studia. Tento fakt je v zdánlivém rozporu s vůlí zakladatele přijímat především chudé děti. Poplatek sloužil mimo jiné také jako morální závazek. Rodiče na sebe brali břemeno skutečnosti, že studium je nákladná věc, kterou mohou zajistit jen nejnadanějšímu ze svých dětí. Museli hledat cestu, jak se uskromnit a jak případně upozadit ambice svých dalších potomků. Vedení semináře bedlivě posuzovalo majetkové poměry rodiny a pokud byl student pilný a prokazoval dobré studijní výsledky, bylo mu vždy pomoheno. Pro tuto situaci existovaly nadační fondy, do kterých se zbožná veřejnost rychle naučila přispívat. Mnozí bohatí či aspoň dobře situovaní lidé pamatovali na seminář ve své závěti, podobně kněžstvo diecéze, a tak se nadační fond zdárně rozšiřoval. V semináři nikdy nevládla hojnost či finanční nadbytek. „Má dáti, dal“ každého finančního roku nekončilo vždy přebytkem a v určitých dobách škola zažívala těžké existenční starosti. Přesto v době první republiky měla

⁷ Zlatý florin, cca 150 Kč, arcibiskup uvolnil na založení konviktu zhruba 3 miliony Kč

⁸ Náklady na jednoho chovance byly v roce 1854 vypočteny na 150 zlatých

až 70 nadačních fondů a v pramenech nenacházíme jediný případ ukončení studia žáka z důvodů materiální nouze.

První školní rok začal přípravou přijímacích zkoušek. Chlapci byli zkoušeni slovem i písmem ze základů čtení, psaní a pochopitelně, velká pozornost se věnovala náboženství. Zkoušky trvaly celý den a podle paměti chovanců i dochovaných pramenů nebyly nikdy jednoduché. Díky stabilnímu převisu v počtu uchazečů škola vybírala jen prokazatelně nadané studenty, ostatní se museli s nepořízenou vracet domů. Součástí přijetí byl pohovor s arcibiskupem, ten, nebo jeho sekretář, byli vždy u přijímacího řízení přítomni. Chlapcova rodina musela být bohabojná a v rodné obci musela mít dobrou pověst. Dobrozdání místního kněze mělo tedy velkou váhu a často rozhodovalo o přijetí.

Pro konvikt bylo také potřeba vybrat a utvořit pedagogický sbor. Prvním ředitelem byl jmenován dosavadní místoředitel olomouckého konviktu P. František Dvořák.⁹ Měl tedy řadu pedagogických zkušeností, ale byl okamžitě vyslán na studijní cesty. Navštívil Štýrský Hradec, Salcburk i Linec a všude studoval podobná zařízení a jejich správu. Všichni pedagogové tohoto prvního období byli kněží. Sloužili nejenom jako učitelé, ale vedle svých duchovních povinností ještě pracovali jako prefekti. V moderním jazyce to znamená vychovatele, kteří mají na starosti svoji studijní skupinu chlapců. Znamenalo to závazek prakticky na celý den, všechny dny v týdnu, protože chlapci domů jezdili jen zřídka. Obvykle na vakace¹⁰ nebo o velkých svátcích. Cesty domů byly ostatně finančně i časově velmi náročné. Proto učitelé vesměs bydleli v budově školy nebo v přilehlém okolí. Mezi první pedagogy se zařazují zajímavá jména. Mons. P. Vilém Blažek, pedagogicky působil v letech 1859-1866 a v roce 1876 se stává druhým ředitelem školy.¹¹ Střídá ho neméně slovatný a vzdělaný muž, P. Josef Bena, doktor filozofie. Většina kněží-učitelů absolvovala krátkou pedagogickou praxi a byli vysláni do zahraničí na studia. Museli si osvojit vybranou vědeckou disciplínu, promovat z ní a nejlépe doktorským titulem dokázat, že jsou schopni vědecky pracovat. Učitelé semináře tak patřili mezi nejvzdělanější muže své doby. S touto strategií začal právě arcibiskup Fürstenberg, ale pro odpor Vídně byl úspěšný jen částečně. Jeho nástupce na arcibiskupském stolci Teodor Kohn byl v tomto již úspěšnější. Podpora arcibiskupa Kohna v rozšiřování vzdělání talentovaných kněží je známa. Po absolvování odborných studií pak mladí kněží opláceli zřizovateli jeho investice výchovou chlapců v Kroměříži. Do sboru druhé poloviny 19. století patřil například P. Ignác Bečák, kněz, matematik a fyzik, sám absolvent semináře, učil kolem roku 1872 přírodní vědy. Mimořádnou osobností s poutavým životním příběhem byl také rodák z Bludova, kněz, ornitolog a vědec Rudolf Kašpar. Drtivá většina učitelů byla i společensky a vědecky činná, vesměs také publikovali v odborných vědeckých časopisech. Celou řadu pedagogů nelze vyjmenovat. Po první generaci druhé poloviny 19. století přijdou neméně zvučná jména a silné osobnosti 20. a 30. let 20. století.

Seminář byl od začátku dvojazyčný. Vedle českých studentů přijímal i německé a podobně to bylo s pedagogy. Německy mluvící hochy učili němečtí kněží, české chlapce čeští. Samozřejmostí bylo, že chlapci se učili povinně oba jazyky. Škola tak byla naprosto unikátní, protože na rovnoprávnost jazyků se zde dbalo v době, kdy zápas o českou školu na Moravě teprve začínal.

Název pro nově vzniklou instituci také procházel svým vývojem. Obvykle se do roku 1911 používalo „*knížecí arcibiskupský pacholecí seminář*“ nebo alternativně „*knížecí pacholecí semeníště*“. S názvem se zacházelo dost svévolně, a to i v oficiálních školních dokumentech.

⁹ 1816-1877, římskokatolický kněz, kanovník kroměřížské kapituly

¹⁰ prázdniny

¹¹ 1906 zvolen kapitulním proboštem, světitel biskup olomoucký

Nápravu sjednal rok 1869, kdy začaly platit nová pravidla. Absolventi museli mít prokazatelně státní závěrečnou zkoušku, zakončující studium. Jinak nemohli pokračovat na bohoslovecké fakultě. Protože seminář neměl právo maturitní zkoušky, odcházeli chlapci v septimě a oktávě na sousední piaristické gymnázium¹², kde skládali maturitu. Zároveň brousili a cizelovali němčinu, protože piaristé v národním jazyce neučili. Po tuto dobu ale byli chlapci stále studenty semináře a maturitní vysvědčení neslo razítka jejich domovské instituce. Název byl tedy změněn na „*Diecézní učiliště pro předměty gymnaziální při arcibiskupském semináři v Kroměříži*.“ A to již byl jen předstupeň k získání tzv. „práva veřejnosti“¹³, tedy možnosti domácí maturitní zkoušky.

První školní rok zahájilo 25 „chovanců“¹⁴, ale jejich počet se v dalších letech dramaticky zvyšoval. Třetí rok existence školy bylo do prvního ročníku přijato již 75 malých primánů. Budova rozhodně nesplňovala hygienické ani pedagogické nároky, a tak bylo již roku 1856 rozhodnuto o nové stavbě. Podle plánů známého vídeňského architekta Lipperta se začalo se stavbou na vedlejším volném pozemku v únoru 1857. Stavba hned v začátku narazila na problém, který nevyřešilo ani 21. století, totiž na spodní vodu. Proto reálné stavební práce začaly až začátkem května. Pracoval zde rekordní počet zedníků, jejich počet kolísal mezi 70–90. Počátkem listopadu téhož roku je nová budova připravena přijmout stávajících skoro 200 studentů. Jejich počet se bude neustále zvyšovat, velmi rychle bylo dosaženo konečné kapacitní možnosti přes 500 žáků.¹⁵ O rok později, 1858 je dokončena stavba tzv. „horní“ kaple. To se neobešlo bez velkého neštěstí, protože v červnu 1857 se uvnitř nehotové stavby kaple zhroutilo lešení, na kterém bylo zrovna 19 zedníků. Ti byli pohřbeni po troskách, ale nakonec se ukázalo, že kromě drobných zranění vyvázli všichni bez úhony. Kaple byla vysvěcena 8. října 1860 za přítomnosti arcibiskupa a kléru.

Po čtyřech letech usilovné práce a velkých investic byla dokončena stavba semináře. Měl vlastní budovu, kapli a odpovídající hospodářské zázemí. Stavba pohltila závratných 216 000 zlatých a od roku 1858/59 bylo započato s řádným „domácím“ studiem podle platných ministerských osnov.

Život chlapců, budoucích kněží běžel podle zavedeného a vyžadovaného vzoru. Modernímu člověku jistě přijde tvrdý, postavený na imperativě kázně, řádu a disciplíny. I základní pedagogickou metodou té doby bylo memorování textů a jejich bezchybné odříkávání. Na druhou stranu, žáci po absolvování školy ovládali přírodní vědy, běžně používali latinu a řečtinu slovem i písmem. Uměli německy a obvykle se věnovali dalšímu živému jazyku. Uměli zpívat, hrát na hudební nástroj, byli cvičeni v diskusi a rétorice. Hráli divadlo, psali divadelní hry, komponovali vlastní skladby, a to vše ještě ve studentském věku. Pedagogický systém této doby měl nepochybně řadu nedostatků. Nicméně ve výstupu se jeví jako mimořádně účinný. Ostatně, většina absolventů na svá studentská léta, strávená ve stínu habsburské orlice, nevzpomínala nijak úkorně.

Léta 1870-1914 patřila mezi nejkldnější období v raných dějinách ústavu. Počet studentů se pohyboval stabilně okolo 500 mladých mužů, škola si získala pevné místo v regionu jako kvalitní vzdělávací instituce. Přesto se svým charakterem lišila a nebyla pozitivně přijímána celou laickou kroměřížskou veřejností. Chlapci se nesměli po městě pohybovat sami a chodili v klerice. „Štrůdly“ v černém oděných kluků, směřujících do Podzámecké zahrady, patřily k folklóru maloměstských poměrů Kroměříže. Relativně spokojenou dobu tvrdě přerušila

¹² Postupně změněno na německou reálku

¹³ 1911

¹⁴ Dobový termín pro studenty, kteří nedochází po výuce domů, ale žijí v prostoru vzdělávací instituce

¹⁵ Další nezbytná přístavba k stávající staré budově začne na počátku 20. století

světová válka. Ta krutě přerвала život mnohých učitelů i starších oktávánů, kteří byli povoláni do zbraně. Úsvit svobodné vlasti přinesl víceméně pokojnou rozluku české a německé části školy. Do dalších let bude kroměřížské gymnázium ryze českým ústavem. Ale to je již jiná část příběhu dějin Arcibiskupského gymnázia v Kroměříži.

Libor Ondráček